

NETINKAMAS VAIKO ELGESYS

Supraskime vaiko netinkamo elgesio priežastis.

Vaiko elgesys yra tikslingas. Savo raidoje vaikas mokosi siekti užsibrėžtų tikslų, imasi iniciatyvos ir mokosi vadovauti. Deja, vaikui tenka dažnai nusivilti suvokus, kad jis negali pasiekti visų užsibrėžtų teisingų tikslų: bendradarbiauti, pasitikėti savo jėgomis, būti savarankišku, jaustis dalyvaujančiu, prisidedančiu, reikalingu kitiems, reikšmingu, tada nusivylimo jausmas skatina klaidingus elgesio tikslus: dėmesio siekimą, jėgos demonstravimą, kerštavimą ir išmoktą bejėgiškumą, kurie išreikšti neadaptiviu elgesiu: nuolatinis zyzimu, pykčiu, agresija, mušimusi, riksmu. Tada vaikas nesąmoningai padaro išvadą, kad gerai besielgdamas dėmesio sulauki kur kas mažiau, nei besielgdamas bjauriai. Pavyzdžiui, kol su broliu elgiesi gerai, niekas tavęs nepastebi, bet kai jį nuskriaudi, sulauki labai daug dėmesio. Deja, vaikui nėra svarbu, pozityvus ar negatyvus dėmesys, jam svarbu tiesiog dėmesys. Arba kai vaikas turi jėgos tikslą, jis visą savo amžiaus tarpsniui būdingą iniciatyvą sunaudoja tam, kad būtų jo viršus, jo žodis paskutinis, todėl „galinėjasi“ su tėvais, pedagogais – ginčijasi, prieštarauja, neklauso. Kai vaiko iniciatyvos būti svarbiu, naudingu reikšmingu, galinčiu, sugebančiu nepasiteisina, atsiranda per didelis kaltės jausmas, su kuriuo vaikas nebesusidoroja, tada vaiko sąmonėje „išauga“ keršto tikslas, kuris taip pat išreikštas neadaptiviu elgesiu, dažniausiai agresyviu – vaikas skriaudžia silpnesnius: kitus vaikus, kankina gyvūnus, ardo, niokoja, laužo daiktus. Pasaulis jam atrodo neteisingas, ir jis kaip moka, taip mėgina „atstatyti“ teisingumą: kam įkanda, ką nuskriaudžia, ką sulaužo ar sudaužo, tokiu būdu „atkurtas teisingumas“ kuriam laikui leidžia įtvirtinti save. Tokį elgesį mes, suaugusieji, dažnai pavadiname „neprognozuojamu“ todėl, kad mums sunku suprasti vaiko vidinius motyvus, o vaikas jų paaiškinti pats negali. Pavyzdys: darželyje, penkiamečių grupėje, vakare vienos mergaitės pasiimti atėjo tėtis ir mama. Tėvai rūbinėlėje ramiai lūkuriavo, kol dukra apsirėngs. Staiga iš grupės iššoko berniukas, trenkė mergaitei vieną antausį, kitą, ir taip pat staigiai pasišalino. Mergaitės tėvai taip apstulbo, kad net nespėjo sureaguoti, o vaiko jau ir „pėdos ataušusios“. Jie piktinosi tokiu elgesiu, vadino neprognozuojamu, vėliau reikalavo, kad vaiką pašalintų ir darželio. Tik aprimą ir sužinoję daugiau informacijos, jie galėjo suprasti (ne pateisinti, žinoma, o suprasti) vidinius tokio elgesio motyvus: berniukas lankė savaitinę grupę, jį namo pasiimdavo tik penktadieniais, o mergaitę, maža to, kad pasiimdavo kasdien, tai dar jos atėjo ir tėtis, ir mama! Tokios nelygybės, neteisybės ir likimo skriaudos vaikas nebegalėjo išverti, ir kaip mokėjo, taip atstatė pasaulio teisingumą, atkeršijo, kad ji irgi pajustų bent dalelę to sunkumo, kuriam pasmerktas ir jaučia jis.

Stiprėjanti vaikų nepriklausomybė atveria jiems didėjančią veiklų pasirinkimo laisvę. Kai tėvai palaiko, padrąsina vaiko iniciatyvas ir pastangas, vaikas tampa nepriklausomas planuodamas ir įgyvendindamas savo veiklas. Tačiau jeigu tėvai laiko vaiko iniciatyvas nereikšmingomis, trukdančiomis ar net kvailomis, tada vaiko iniciatyvumas patiria fiasko, atsiranda dar vienas klaidingas elgesio tikslas – bejėgiškumas: geriau nesiimti iniciatyvos niekur, tada nereikės išgyventi nei kaltės, nei gėdos jausmo.

Neskriauskime savo vaiko – išmokykime paisyti ribų ir taisyklių.

Ar vaikas paiso nubrėžtų ribų, priklauso tik nuo mūsų pačių kantrybės ir nuoseklumo tų ribų laikantis ir mokant laikytis taisyklių vaiką. Todėl neskriauskime savo vaiko - išmokykime jį paisyti ribų ir taisyklių. Jei ne – vaikas verste priverčia mus nubrėžti jam ribas, nes ribos

suteikia vaikui saugumą, kurio jam labai reikia. Pavyzdys iš gyvenimo - vakarinis guldimas miegoti: Vaikas paguldytas, pasakėlė pasekta, muzikėlė išklaudyta, mažasis apkamšytas, su juo atsisveikinta. Ir tada prasideda: "noriu sisioti, kakoti, valgyti, atsigerti, na dar kartelį, vieną vienintelį, pabučiuok, pasakėlę, mažytę mažutėliausią, dar pasek"...Na kaip atsispirti tokiems vaiko iš širdies plūstantiems maldavimams? Ir bėgioja mama, tenkindama vaiko pageidavimus, kol po kelių valandų jos kantrybė trūksta, pyktis užplūsta, ir ji pliaukšteli vaikui per užpakaliuką (ir lieka su sąžinės priekaištais). Ir ką gi? Vaikas iš karto nurimsta ir netrukus užmiega...Nes galų gale jis suprato: viskas, tai riba, daugiau mamos „šokdinti“ nebegalima. Jis visiškai pavargęs, bet galų gale pasijunta saugus, nes daugiau nebereikia išsigalvoti, kaip dar šokdinti mamą. Vaikai žaidžia su ribomis, norėdami save ir suaugusius išbandyti, atskleisti sugebėjimus, patirti pavojų, išverti baimę. Ribų peržengimo žavesys yra labai subjektyvus. Kaip ribos garantuoja saugumą, taip jų stoka jį griauja. Vaikai jaučia, kai tėvai išsisukinėja nuo svarbios užduoties - ribų nubrėžimo.

Būkime savo vaikui autoritetu

Vaikas turi įgimtą poreikį turėti natūralų autoritetą. Žinoma, jei patys to nesugadiname. Taip atsitinka, kai vaikui suteikiame atsakomybę ir pasirinkimo laisvę tada, kai jam labiausiai reikalingas tėvų vadovavimas jo elgesiui, ir visų pirma – mokant paisyti nubrėžtų ribų. Tėvo ir mamos asmenyje vaikas turi matyti išmintingą suaugusįjį, o ne draugą, kuriam bet kurio

Keiskime savo reakcijas, o ne vaiko elgesį

Štai tokia pasitaikanti scenelė: kai iš darželio pasiimti ateina mama, vaikas į namus ruošiasi lėtai, vis nubėgdamas į grupę pažaisti su vaikais, vis rasdamas „neatidėliotinų“ reikalų. Kai ateina tėtis, vaikas susiruošia labai greitai. Dažni atvejai, kai vaikas tose pačiose aplinkybėse skirtingai elgiasi su skirtingais suaugusiais. Jis tiesiog šeštuoju jausmu jaučia, kiek su kuo jis gali sau leisti vienaip ar kitaip elgtis. Kitaip sakant, jis puikiai nujaučia, kiek kurį suaugusįjį ir koku intensyvumu galima "sukti apie pirštą." Nuo mūsų, suaugusiųjų, reakcijų į vaiko elgesį dažniausiai ir priklauso, kaip elgiasi vaikas. Mūsų, suaugusiųjų, valioje - ar konfliktas, besirutuliojantis tarp vaiko ir suaugusiojo toliau plėtosis, ar nunyks dar net neprasidėjęs? Bėda yra ta, kad priešginiaujantis, neklausantis, ir šioje situacijoje dažniausiai piktas, vaikas pažadina suaugusiojo pyktį. Suaugęs nė nepajusdamas, "užsikrečia" vaiko pykčiu, ir, kaip lygus su lygiu, stoja į kovą, ir kaip du vaikai – "pešasi"! Tokiu būdu vaiko pyktis yra "pamaitinamas" suaugusiojo agresija, įgyja didesnę priešinimosi jėgą, nes vaikas nenori pasiduoti, nori parodyti jėgą, siekia, kad jo žodis būtų paskutinis. Tiesą sakant, šito trokšta ir suaugęs. Taip vaiko ir suaugusiojo interesai susiduria, ir belieka kovoti "kas kurį". Išėitis viena - visų pirma susivaldykime patys. Vaiko elgesys prikauso nuo suaugusiojo reakcijos ir susivaldymo, gebėjimo nepasiduoti vaiko pykčio ir priešinimosi provokacijai, savo reikalavimų laikymosi nuoseklumo. Vaikų elgesį pakeisti yra sunku, nes pareikalauja iš suaugusiųjų labai daug kantrybės ypač, kai žinome, kad ne mūsų valioje pakeisti kito žmogaus, vaiko ar suaugusiojo, elgesį, tačiau mūsų valioje yra keisti savo reakcijas. Pasikeitusių mūsų reagavimo būdų pasekoje keičiasi ir vaiko elgesys.

Neleiskime įvykti valdžios perversmui šeimoje.

Mes iš visos širdies trokštame savo vaikui geriausio. Dažnai pasiryžę jo labai paaukoti viską. Mes geri tėvai ir norim būti demokratiški. Deja, labai dažnai demokratija suprantama kaip "viskas galima". Neribota laisvė, suteikiama vaikui, paverčia jį tironu, o mus, tėvus, - vergais. Vaikas džiaugiasi suteikta laisve, o mes prisiimame visą atsakomybę! Vaikas nesupranta, kas jį erzina, jaučia, kad nėra apribojimų, kuriais galima būtų vadovautis. Jam svarbiau pasiekti, kad būtų jo viršus bet kokia kaina, negu mokyti bendro sambūvio šeimoje principų ir dėl to patirti suvaržymus. Todėl neatsiranda bendruomeniškumo jausmo šeimoje ir vaikas neišmoksta bendradarbiauti su kitais šeimos nariais. Tai lemia sumaištį ir nerimą bei vaiko negebėjimą prisitaikyti šeimoje ar kokioje kitoje socialinėje grupėje, pvz., darželyje, vėliau mokyklos klasėje. Vaikas intuityviai savo elgesiu siekia tas ribas atrasti ir priverčia mus vis dėlto jas

nubrėžti. Pavyzdys: mama prašo savo penkiametę susirinkti žaislus. Ilgai įkalbinėjama, mergaitė vis tiek delsia. Tik kai mamai pritrūksta kantrybės, ir ji užrinka, dukra žaislus susirenka. Mamos pakeltas balso tonas buvo rimtas, neleidžiantis abejoti, signalas: viskas, čia jau riba, kurios daugiau peržengti nebeverta. Dukra pasijunta nugalėjusi, svarbi, reikšminga, galinti valdyti mamos emocinę būklę. Ilgainiui susiklosto pašąmoninis suvokimas, kad nuo jo, t.y. vaiko, priklauso šeimos psichologinio klimato „prognozė“. Ir kiekvieną kartą vaikas, priversdamas mus nurodyti, apibrėžti ribas, pasijunta labai reikšmingu. Jis gauna dėmesio ir savo galingumo patvirtinimą. Savo valdžios suvokimas, tegul ir pašąmoninis, suteikia malonumą, kurį norisi patirti vėl ir vėl. Ir vaikas siekia to malonumo vėl ir vėl, t.y. pamažu susiformuoja priklausomybė nuo valdžios. Nejučia įvyksta valžios perversmas šeimoje, ir tenka pripažinti – vaikas valdo mus, o ne mes jį. Kai nekreipiam dėmesio, jog vaikas nuolat peržengia ribas, ne tik skatiname destruktivų aktyvumą, bet ir trukdome formuotis vaiko pozityviam savęs vertinimui, žlugdome abipusę pagarbą.

Žinokime: vaikams reikia ribų, o jas nubrėžia tėvai.

Be ribų neįmanoma išugdyti savarankiškumo, asmenybės vientisumo, emocinio ir socialinio brandumo. Ribos yra svarbiausia pamatų, ant kurių statomi tėvų ir vaikų santykiai, dalis. Ribos - ne draudimai ir bausmės. Ribos nukreipia, padeda ir skatina. Tinka upės ir krantų pavyzdys: tėvai – krantai, vaikas – vanduo. Šiaip papildas vanduo išplinta neribojamas. Krantų apribotas vanduo turi savo kryptį, plūsta galinga ar silpnesne srove, turi savo vardą. Kartais dėl klimato kataklizmų vanduo išdžiūsta bet krantai lieka, ir vanduo bet kada gali sugrįžti į savo krantus. Svarbu ne tai, ką tėvai kalba apie ribas, svarbu kaip jie elgiasi ir kokį pavyzdį pateikia savo elgesiu. Šitaip vaikai įsisąmonina ribų būtinybę - kintant ir norams, ir pačioms riboms, joms plečiantis, jas peržengiant, jas išaugant. Ribos yra ir kelio pradžia, ir pabaiga. Jos tam tikrą laiką apsaugo, suteikia prieglobstį ir ir nurodo kryptį, o kai pasiekiamas tikslas - skatina dairytis naujų kelių ir perspektyvų.

Supraskime klaidingus elgesio tikslus

Kiekvienas vaiko elgesio momentas (kiekvienas!) vaikui atneša naudos ir turi savą, vaiko neįsisąmonintą, tikslą. Kai tie tikslai būna klaidingi, tai ir vaiko elgesys netinkamas. Dažniausi klaidingi elgesio (ir ne tik vaikų) tikslai būna šie: dėmesio siekimas, jėgos demonstravimas, kerštas ir išmoktas bejėgiškumas (arba vengimas). Žodis „klaidingas“ vartojamas todėl, kad pabrėžtume, jog vaikas pašąmoningai vadovaujasi klaidinga samprata, jog taip elgdamiesi jie bus svarbūs ir reikšmingi. Siekiami tikslai priklauso nuo vaiko savęs vertinimo, tiksliau, nuo jo menkavertiškumo lygio. Neįmanomas bendradarbiavimas su vaiku, kai jis jaučiasi pažemintas, niekam nereikalingas ir niekam tikęs. Tada jis nepasitiki savimi ir patenkinti savo prigimtinį poreikį būti svarbiu ir reikšmingu, susijusiu su kitais jį supančiais žmonėmis, patenkinti meilės ir priklausymo poreikį, jis mėgina, realizuodamas klaidingus savo elgesio tikslus: „jei aš nesugebu būti svarbus ir reikšmingas tinkamai elgdamasis, savo svarbumą ir reikšmę patirsiu elgdamasis netinkamai“. Kai vaikas siekia dėmesio, jis triukšmauja, neduoda tėvams pasikalbėti, atranda daugybę neatidėliotinių reikalų, kai mamai prisireikia pasikalbėti telefonu ar paprasčiausiai pailsėti, erzina, stumdo kiršina draugus arba savo brolius ir seses. Vaikas prastai vertina save ir jo pašąmoninis įsitikinimas yra „Aš vertingas tik tuomet, kai į mane kreipia dėmesį. Todėl ir verčiu visus kreipti į mane dėmesį“. Kai vaiko tikslas jėga, jis neklauso, prieštarauja, priešginiauja, priešinasi bet kokiam pasiūlymui, leidžia sau demonstruoti blogą nuotaiką, būti agresyviu. Jo pašąmoninis įsitikinimas: „Aš vertingas tik tada, kai mano žodis yra lemiamas, kai kiti daro tai, ko aš noriu, kai būna mano viršus ir kai aš valdau“. Kai vaikas siekia keršto, jo elgesys būna destruktivus ir nukreiptas į aplinką: žmones, gyvūnus, daiktus. Jis skriaudžia, niekina ir žemina, įžeidinėja ir kitaip skriaudžia žmones, vaikus ir suaugusius, kankina ir žiauriai elgiasi su gyvūnais ir silpnesniais, laužo, daužo, gadina daiktus, vagia, meluoja. Jis projektuoja savo skaudulius į kitus, ir tik sužeidęs ar įskaudinęs jaučiasi „atsiskaitęs“ su pasauliu. Dėl visko kaltina tik kitus, tikina, kad tie kiti jį verčia taip

elgtis. Tokio vaiko sąmoninis įsitikinimas yra „Manęs niekas nemyli. Niekam aš nereikalingas. Visas pasaulis mano priešai. Ir tik „atsiskaitęs“ jaučiuosi vertingas ir priverčiu su manim skaitytis.“ Vaikas, išgyvenantis stiprų menkavertiškumo jausmą, stengiasi atsitraukti, siekia išmokto bejėgiškumo, arba vengimo tikslo. Toks vaikas jaučiasi bejėgis, silpnesnis ir kvailesnis už kitus, nesiima jokios veiklos, net tokios, kurią lengvai galėtų atlikti. Jo sąmoninis įsitikinimas yra: „Man vis tiek nepasiseks, o kadangi aš nieko negaliu padaryti gerai, tai geriau iš viso nedarysiu.“

Vilniaus miesto psichologinės-pedagoginės tarnybos psichologė Silva Striunga